

sociale cohesie in kleine kernen

Verbindende dorpen

**Kansen en bedreigingen voor de
zeer kleine dorpen in Noord-Brabant**

In 2008 heeft de Vereniging Kleine Kernen Noord-Brabant (VKKNB) een onderzoek uitgevoerd naar de kansen en bedreigingen voor de zeer kleine dorpen in Noord-Brabant. Daarbij is het belang van de sociale cohesie als belangrijkste element van leefbaarheid naar voren gekomen. In 2010 is, met steun van de provincie Noord-Brabant, daar een uitgebreid vervolgonderzoek naar gedaan.

Het uitgangspunt van de VKKNB is dat sociale cohesie een belangrijk aspect is van de leefbaarheid van de dorpen. Met de uitkomsten van dit onderzoek biedt de VKKNB een praktisch handvat aan dorpsbewoners, lokale en provinciale bestuurders en maatschappelijke organisaties om de sociale cohesie in stand te houden en/of te bevorderen.

Met het onderzoek brengt de vereniging in kaart wat de visie is van dorpsraden, bewonerscommissies en bewoners (sleutelfiguren) op sociale cohesie in de kleine kernen. De doelgroep voor dit onderzoek bestaat uit de 140 bij de VKKNB aangesloten dorpsraden en 21 bewonersorganisaties die (nog) niet zijn aangesloten bij de vereniging. Centrale vragen voor dit onderzoek zijn:

- In hoeverre is er sprake van sociale cohesie in de kleine kernen?
- Staat de sociale cohesie onder druk of is deze verbeterd?
- Wat zijn mogelijke oorzaken hiervan?
- Welke acties zijn hiervoor ondernomen en wat zijn de effecten daarvan?
- Welke toekomstige oplossingen kunnen dorpsraden/bewonerscommissies aandraagen?
- Wat zijn de randvoorwaarden om te zorgen dat deze oplossingen kans van slagen hebben?
- Welke rol spelen dorpsbewoners hierbij en welke rol spelen anderen?

Sociale cohesie is de binding die mensen voelen met de dorpsgemeenschap, met het cultureel erfgoed en met elkaar. Dat betekent in de praktijk dat er bereidheid is om onder andere de leefbaarheid van de eigen kern in stand te houden en/of te verbeteren en om individuele dorpsbewoners te helpen, daar waar nodig. Ontmoeting en communicatie zijn kernbegrippen.

Ten grondslag hieraan ligt een goede sociale infrastructuur. Het gaat daarbij niet alleen om grote aanpassingen, maar ook om het bieden van ontmoetingsplekken als speeltuintjes, school- en dorpspleinen, dorpshuizen en verenigingsgebouwen. Het in stand houden van sociale cohesie is 'mensenwerk', waarbij de vrijwillige inzet en de betrokkenheid van de dorpsbewoners een grote rol spelen.

Sociale cohesie gaat over een gedeelde identiteit, over participatie, binding en verbondenheid. Elk mens draagt en ontwikkelt door de tijd heen een of meerdere identiteiten. Men kan zich identificeren met anderen, groepen, of plekken. Op die manier ontstaat een collectieve identiteit. Een gemeenschapsgevoel ontstaat wanneer personen eenzelfde identiteit uitdragen. Mensen horen echter niet meer zo vanzelfsprekend bij bepaalde groepen als in het verleden. Ze voelen zich niet meer voor langere tijd gebonden aan anderen. Misschien kun je zeggen dat sociale cohesie tegenwoordig minder duurzaam en minder vanzelfsprekend is. Toch hebben mensen nog steeds de behoefte om relaties aan te gaan die hen een positieve emotie geven. Tegelijkertijd zijn de dorpsbewoners doordrongen van de noodzaak tot samenwerking om de leefbaarheid van hun dorp in stand te houden en daar waar mogelijk te vergroten.

Verschillende dorpsculturen

Hebben mensen nog binding met elkaar en met het dorp? Als je de mensen vraagt of er sprake is van sociale cohesie in hun dorp wordt dit met een volmondig ja beantwoord. “Ook als de leefbaarheid terugloopt, zal de binding met elkaar en met het dorp blijven bestaan”, aldus een van de geïnterviewden.

Er zijn wel onderlinge verschillen. Volgens de geïnterviewden komen die voort uit de historie van het dorp en hebben ze te maken met de dorpscultuur. Dit roept vragen op. Waarom kent het ene dorp een hechte gemeenschap en waarom is die in het andere dorp minder hecht?

Hoe komt het bijvoorbeeld dat een dorp als Nuland zo'n 100 verenigingen telt en dat Helwijk in staat is de dorpsbevolking te mobiliseren als er iets gedaan moet worden. Waarom willen jongeren uit de omliggende dorpen lid worden van de verenigingen in Soerendonk? Waarom moet Budel-Schoot er zo veel voor doen om vrijwilligers te krijgen voor het organiseren van de Kerstbijeekkomst? Wellicht ligt de verklaring inderdaad deels in de geschiedenis, of zoals in Budel-Schoot wordt gezegd: “Bij ons kijken mensen de kat uit de boom. Dat is de cultuur hier, eerst zien dan geloven”. Een andere mogelijke verklaring komt van een van de dorpsbewoners uit Gemonde: “Ons dorp was vroeger heel besloten. Er liep geen weg doorheen, iedereen moest eromheen rijden. Wij waren op elkaar aangewezen en hadden elkaar nodig”. Een inwoner van Someren-Eind voegt daaraan toe: “Wij hadden vroeger een gemeenschappelijke vijand; armoede. Die gemeenschappelijke vijand is verdwenen en daarmee ook een stukje van onze hechte gemeenschap”. En iemand uit Soerendonk: “Vroeger ging iedere jongere voor de muziek naar Budel. Ons muziekgezelschap in Soerendonk is een hechte vriendenclub. Vrienden uit andere dorpen hebben we gevraagd om met ons mee te doen. Nu wil iedereen om muziek te maken naar Soerendonk”.

Kartrekkers

Iedereen kent ze wel: mensen die initiatief nemen en vooraan staan als er iets gedaan moet worden.

Deze kartrekkers zijn van groot belang voor de sociale cohesie. Zij kennen veel dorpsbewoners, spreken bewoners persoonlijk aan en vragen hen om mee te helpen. Zij hebben een aanjaagfunctie die goed is voor het gemeenschapsleven. Als zij ermee stoppen is het vaak moeilijk om hen te vervangen. Zij zijn de ogen en oren van het dorp.

Verenigingsleven is de basis

Zonder uitzondering geven de geïnterviewden aan dat het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk de basis vormen van de sociale cohesie.

Bovendien spelen de voorzieningen een grote rol. Op de vraag welke voorzieningen nooit mogen verdwijnen omdat ze de sociale cohesie in stand houden, wordt eensgezind de school genoemd, met het gemeenschapshuis op de tweede plaats en de speeltuinvereniging op de derde plaats. Zij zijn de belangrijkste ontmoetingsplaatsen voor de dorpsbewoners en zijn daarmee van invloed op de sociale cohesie.

Algemeen

Het gevoel, dat is goed

Wat betreft de sociale cohesie in de kleine kernen overheerst een positief gevoel; over het algemeen staat de sociale cohesie er in de kleine dorpen redelijk tot goed voor. Dorpsbewoners zijn trots op hun dorp, voelen zich verbonden met het dorp en de bewoners. Zelfs als de leefbaarheid terugloopt, blijft de sociale cohesie bestaan, maar het blijft noodzaak te investeren in het behoud ervan. Het verenigingsleven en de vrijwilligers zijn de belangrijkste pijlers. Sommige voorzieningen (de school, het gemeenschapshuis, het dorpsplein en de speeltuin) zijn belangrijk bij de instandhouding van de sociale cohesie. Een verbeterpunt in sommige dorpen is het overleg tussen dorpsraden en bewoners. Sommige dorpsraden slagen goed in het betrekken en enthousiasmeren van de bewoners, andere dorpsraden niet. Dorpsraden kunnen leren van de ervaringen van dorpsbewoners. Raadpleeg het Kennisplatform van de VKKNB, daar zijn veel voorbeelden te vinden.

Ken je vrienden

Voor dorpsbewoners zijn de gemeente en de woningcorporaties de belangrijkste partners om mee samen te werken. Het is belangrijk dat inwoners en initiatiefnemers de gemeenten en woningcorporaties in een vroeg stadium benaderen bij het maken van plannen. De nadruk ligt op het gezamenlijke belang.

Geen dorp is hetzelfde

Er is geen blauwdruk voor een succesvolle aanpak van activiteiten. Wat in het ene dorp wel lukt, gaat niet vanzelfsprekend goed in een ander dorp. Dorpsraden en gemeenten moeten daarom rekening houden met de bestaande cultuur binnen een dorp: hoe gaan mensen met elkaar om, hoe leven ze samen?

Het bruist van de ideeën

In de kleine kernen bruist het van de ideeën en initiatieven. Het is belangrijk dat gemeenten deze plannen serieus nemen. Wat kan wel, wat kan niet en wat kan eventueel aangepast worden? Gemeenten moeten beseffen dat bewoners hun belangrijkste partners zijn bij het in stand houden van de sociale cohesie. Enthousiasme en eigen initiatief stimuleren loont.

Het veranderende dorp

Jongeren zijn belangrijk voor de instandhouding van de sociale cohesie. Het is daarom belangrijk dat gemeenten en woningcorporaties zorgen voor voldoende betaalbare woningen voor starters. Betrek jongeren er actief bij, bijvoorbeeld bij de bouw van woningen of via collectief particulier opdrachtgeverschap. Kijk naar de mogelijkheden voor doorstroming waarbij starters gebruik kunnen maken van bestaande woningen. Denk aan verouderde huurwoningen voor ouderen. De consumptiebehoefte van natuur en recreatie neemt toe. Gemeenten, provincies en dorpsbewoners kunnen daar gebruik van maken. Benut het landschap bijvoorbeeld voor recreatieve doeleinden en profileer het dorp hiermee. Toerisme is natuurlijk maar een deel van de oplossing om te komen tot meer economische activiteiten op het platteland.

IDOP's

Blijf investeren

In veel dorpen is de afgelopen jaren gewerkt aan een integraal dorpsontwikkelingsplan (IDOP). Deze leveren een belangrijke bijdrage aan de versterking van de sociale cohesie. Het is daarom belangrijk dat de provincie langdurig blijft investeren in de ontwikkeling en uitvoering van IDOP's. De gemeente moet de bevolking en de dorpsraad actief betrekken bij de totstandkoming van de ontwikkelingsplannen. Belangrijk is dat vooraf duidelijk wordt gemaakt wat er wel en niet kan. De dorpsraad kan prima functioneren als intermediair; ze kan de inwoners informeren over de voortgang en hen de opdracht geven deze te bewaken. De voortgang en de successen zijn goed om te vermelden. De dorpsraad mag zichzelf een belangrijke rol toedichten bij de ontwikkeling en uitvoering van de IDOP's. Ze kunnen hierbij zelf hun samenwerkingspartners zoeken.

Minder inwoners

Helaas blijkt dat in de IDOP's nog weinig rekening wordt gehouden met de wijzigende samenstelling en krimp van de bevolking. Het is belangrijk dat gemeenten de inwoners die met een IDOP bezig zijn daarvan op de hoogte stellen.

Voorzieningen

Laat mensen bij elkaar komen

De school, het gemeenschapshuis, het dorpsplein, de speeltuin. Ze zijn stuk voor stuk belangrijk voor de sociale cohesie in het dorp. Daarom moet de gemeente investeren in ontmoetingsplekken. In een gemeenschapshuis dat geschikt is voor verschillende doelgroepen. In een zogenoemde Brede School kunnen diverse voorzieningen onderdak krijgen; de gemeente kan samen met de bewoners bekijken of zo'n gebouw haalbaar is.

Het is belangrijk dat er een school in het dorp blijft, eventueel is het mogelijk scholen samen te voegen. Mocht de school toch verdwijnen, dan kan de gemeente de nadruk leggen op een speciale ontmoetingsplek voor ouders en kinderen. Dankzij speelgelegenheden kunnen ouders elkaar ontmoeten. Op een functioneel dorpsplein ontmoeten mensen elkaar, bij een evenement of op de kermis. De gemeente kan daarin investeren.

Ondernemers zijn hard nodig

Over het algemeen voelen ondernemers zich betrokken bij het dorp. Ze willen graag een rol spelen bij de instandhouding van de sociale cohesie. Dorpsraden en initiatiefnemers kunnen kijken welke rol is weggelegd voor grote en kleine ondernemers. Wellicht zijn ze bereid financieel of op een andere wijze te investeren in activiteiten of verenigingen. Ga dus met deze mensen om de tafel zitten en bekijk de mogelijkheden. Ook nieuwe economische dragers voor het platteland zijn nodig om de teruggang van de agrarische activiteiten te vervangen.

Een plek onder de zon

Goede huisvesting is belangrijk voor verenigingen. Helaas ontbreekt het daar soms aan omdat gemeenschapshuizen te klein zijn en dorpscafés hun deuren sluiten. Dorpsbewoners kunnen zelf actief zoeken naar alternatieven. Er zijn voorbeelden van verenigingen of dorpscoöperaties die zelf een café overnemen of pachten.

Verenigingsleven en vrijwilligers

Vrijwilligers, hou ze in ere

De kurk waar een dorp op drijft is het verenigingsleven. Gelukkig loopt dit over het algemeen niet achteruit in de kleine dorpen. Wel klagen sommige dorpen over gebrek aan financiële middelen en voldoende vrijwilligers. Verenigingen kunnen het vrijwilligerswerk aantrekkelijker maken, bijvoorbeeld door bestuursperiodes korter te maken. Het werkt goed om mensen direct te benaderen en een beroep te doen op de gemeenschapszin. Met de gemeente kan bekeken worden hoe het vrijwilligerswerk aantrekkelijk kan worden, bijvoorbeeld door scholing en vergoedingen.

Verenigingen werken samen

Verenigingen blijken actief in het samenwerken, met elkaar of met verenigingen uit andere dorpen. Ze kunnen bijvoorbeeld materialen gezamenlijk gebruiken, beheren en onderhouden. Een verenigingsplatform biedt mogelijkheden, ook zijn er andere vormen van samenwerking denkbaar. De VKKNB kan samenwerkingsvormen inventariseren en voorbeelden beschrijven op de website. Hierover zou de VKKNB een informatieavond kunnen beleggen.

Verenigingen kunnen specifiek jongeren bij de activiteiten voor het dorp betrekken. Jongeren zijn namelijk belangrijk voor het verenigingsleven. Niet alleen de oudere jeugd kan meer betrokken worden, ook de jongere jeugd. Hangjongeren mogen niet vergeten worden.

Het is goed als dorpsraden de inzet van jongeren stimuleren, bijvoorbeeld door het organiseren van de verplichte maatschappelijke stages voor middelbare scholen. Jongeren zijn zodoende op diverse manieren inzetbaar voor het dorp. De VKKNB kan inventariseren welke mogelijkheden hiervoor zijn.

Cultuurhistorisch erfgoed

Het verleden leeft

Dorpsbewoners vinden de geschiedenis van hun dorp interessant. Dat blijkt onder andere uit de grote belangstelling voor bijeenkomsten hierover. Heemkundekringen en dorpsraden kunnen de bevolking actief betrekken bij het inventariseren en beschrijven van de geschiedenis. Via het onderwijs kan ook de jeugd daarbij worden betrokken. Toeristen en buitenstaanders zijn via borden met aanwijzingen bij de historie van het dorp te betrekken. Historie en traditie lenen zich prima voor een dorp om zich te profileren. Gemeenten kunnen de dorpsidentiteit versterken, bijvoorbeeld door samenwerking met natuurorganisatie IVN voor de ontwikkeling van dorpsommetjes.

Heemkundekringen en dorpsbewoners moeten de mogelijkheid krijgen om de geschiedenis van hun dorp vast te leggen.

Zo gaat het in de praktijk

In **Someren-Eind** was aanvankelijk alleen een vereniging voor de oudere jeugd. Hieruit voort kwam een nieuwe vereniging voor de jongere jeugd. In veel dorpen speelt de KPJ (Katholieke Plattelandsjongeren) nog een grote rol, behalve in het protestante deel van Brabant. Jongeren worden nadrukkelijk uitgenodigd om verenigingsactiviteiten te helpen organiseren. In Nuland probeert men hangjongeren te bereiken: “We jagen ze niet meer weg, we proberen ze te betrekken bij onze activiteiten, met name bij de bouw van de carnavalswagens”.

Vrijwilligers verzetten met elkaar bergen werk. In **Gemondse** houden zo’n twintig vrijwilligers zich bezig met het opknappen van het kerkorgel onder leiding van een deskundige. Geld om dit te laten uitvoeren door een professional ontbrak. De Gemondse vrijwilligers melden zich dagelijks in de kerk om aan het werk te gaan. Thee en koffie worden gedronken in de aangrenzende pastorie. “Mensen doen dat gewoon, ze steken de handen uit de mouwen als het moet”, vertelt een van de dorpsbewoners. Gemondse is geen uitzondering. Deze initiatieven vinden in veel dorpen plaats. “Dat zorgen voor elkaar en voor je leefomgeving, dat zit er al vroeg in”, zegt een dorpsbewoner uit Venhorst.

In **Helwijk** is het zorgen voor elkaar en elkaar leren kennen een specifiek aandachtspunt. Zo enquêteren jongeren thuiswonende 65-plussers. De achterliggende gedachte is dat jongeren iets van senioren kunnen leren. De ouderen op hun beurt verheugen zich rond de Kersttijd op de kerststukjes die gemaakt worden door de jongeren en die door hen zelf worden langs gebracht. Het is één van de activiteiten gericht op ontmoeting, maar ook op wederzijdse zorg.

De positie van de kerk als bindend middelpunt van het dorp is er niet meer. De rol van de pastoor wordt echter nog wel als belangrijk gezien. In **Budel-Schoot** was tot voorheen geen pastoor meer. Het dorp heeft er zelf voor gezorgd dat er een nieuwe pastoor kwam. In dit geval iemand uit Hamond (België). Dat bevalt goed.

Zegge is van oorsprong een bedevaartsoord. Het hele dorp is daarbij betrokken en jaarlijks komen honderden bezoekers naar dit dorp. “We zijn daar trots op”, vertelt een inwoner uit Zegge. “We kunnen ons daarmee veel meer profileren dan we nu doen. Voor de bevolking versterkt dat de trots op ons dorp. We hebben hiermee een gezamenlijk belang en moeten als dorpsbewoners samenwerken.”

Nieuwe oplossingen voor nieuwe problemen

Moeten we ons druk maken over de toekomst van de sociale cohesie in de dorpen? Unaniem geven de geïnterviewden aan dat de sociale cohesie in hun dorp blijft bestaan. “Wij zijn niet zoals de stadsbewoners. Daar kun je rustig twee dagen dood in je flat liggen, bij ons kan dat niet. Wij letten op elkaar en wij zorgen voor elkaar. We hebben de sociale cohesie nodig om de leefbaarheid in stand te houden en te vergroten. Maar zelfs als de leefbaarheid terugloopt, dan blijft de sociale cohesie bestaan”, aldus de krachtige uitspraken van diverse geïnterviewden. Zij geven daarbij aan dat dorpsbewoners altijd nieuwe oplossingen weten te bedenken voor problemen. “We hebben de terugloop van de voorzieningen ook met elkaar overleefd. Dat wil niet zeggen dat het ons geen zorgen baart. Natuurlijk doet het dat, maar we blijven met elkaar zoeken naar nieuwe oplossingen. We willen alleen de kans krijgen om nieuwe plannen te kunnen realiseren. Realistisch zijn we daarbij wel: niet alles kan, maar we hebben wel de steun nodig van de gemeente en andere betrokkenen, bijvoorbeeld van de organisaties die zich bezighouden met wet en regelgeving.”

Concrete plannen

Positief is dat bijna tweederde deel van de dorpsraden al concrete plannen heeft om de sociale cohesie in het dorp te verbeteren. Het gaat vooral om uitvoering van het IDOP en daarbinnen met name over de realisering van voorzieningen.

Veel genoemd worden:

- De realisatie of vernieuwing van een multifunctionele accommodatie/dorpshuis.
- Het terugbrengen van zorgvoorzieningen in het dorp zoals de wijkverpleegkundige.
- Het realiseren van geschikte zorgwoningen voor ouderen.
- Het realiseren van starterswoningen via het collectief particulier opdrachtgeverschap.
- De (her)inrichting van straten en dorpspleinen.
- Het realiseren van een gezamenlijk onderkomen voor sportverenigingen.
- Het opzetten van cultuurhistorische of thematische activiteiten (bijvoorbeeld het themajaar cultuur waarin bewoners direct worden betrokken via exposities, voorstellingen en dergelijke).

Dit is een uitgave van:

vereniging kleine kernen noord-brabant

Postbus 3078

5003 DB Tilburg

telefoon (013) 583 99 93

fax (013) 583 99 83

e-mail info@vkknoordbrabant.nl

website www.vkknoordbrabant.nl

www.kennisplatformbewoners.nl

© vereniging kleine kernen noord-brabant, 2011

Colofon

Het onderzoek "Verbindende dorpen" is uitgevoerd door:

A. Kamoschinski, K. du Long en P. Franken.

Tekst René Stevens, Myriam van Kalken

Fotografie Hans Ursem

Vormgeving Hofstuk ontwerp bureau

Druk Drukkerij Gianotten

Provincie Noord-Brabant

Deze uitgave is tot stand gekomen met een bijdrage van de Provincie Noord-Brabant.

